

Рецензент:
Гудим І.М.,
кандидат педагогічних наук,

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР В
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗІ СЛАБОЗОРИМИ
ДОШКІЛЬНИКАМИ**

Світлана Кондратенко
м. Київ

В статті висвітлено особливості використання дидактичних ігор у навчально-виховній та корекційній роботі з дітьми із порушеннями зору в спеціального дошкільного закладу та сім'ї. Розкрито основні підходи до адаптації дидактичних ігор до зорових можливостей дітей, реалізації спеціального потенціалу гри.

Ключові слова: спеціальний дошкільний заклад для дітей з порушеннями зору, навчання, навчання, корекція, тифлопедагог.

**ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР В
УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ СО СЛАБОВИДЯЩИМИ
ДОШКОЛЬНИКАМИ**

В статье освещаются особенности использования дидактических игр в учебно-воспитательной и коррекционной работе с детьми с нарушениями зрения в условиях специального дошкольного учреждения и семьи. Выделяются основные подходы адаптации дидактических игр к зрительным возможностям детей, реализация коррекционного потенциала игры.

Ключевые слова: специальное дошкольное учреждение для детей с нарушениями зрения, обучение, обучение, коррекция, тифлопедагог.

**FEATURES OF THE USE OF DIDACTIC GAMES IN STUDIES OF
PRESCHOOLERS WITH VISUAL IMPAIRMENT**

The article highlights the features of the use of didactic games in educational and family work with children with visual impairment in a special pre-school children of correctional capacity game.

Keywords: special preschool establishment for children with violation sight, learning, teaching, correction, „tftoteacher”.

Ігри як найважливішому виду дитячої діяльності належить величезна роль у розвитку і вихованні дитини. Вона є ефективним засобом формування особливостей дошкільника, його морально-вольових здібностей, саме в грі виникає потреба впливу на світ, формуються усі сторони особистості людини, здійснюються значні зміни в її психіці, підготовлюючи перехід до нового, більш високого ступеня розвитку [1, 2, 5].

1. Диференційований підхід у формуванні груп дітей за ступенем втрати слуху.
2. Робота з дітьми після кохлеарної імплантації.
3. Реабілітація дітей в чучоє середовище, навчання слухати і розрізняти звуки, розуміти мовлення.
4. Бездактильне навчання дітей.
5. Підготовка дітей до навчання у загальноосвітній школі.
6. Розробка індивідуальної програми навчання і розвитку дітей і порушення слуху та регулярний контроль ефективності її реалізації.
7. Сприяння розвитку спеціальної та інклюзивної освіти дітей і порушеннями слуху шляхом впровадження новітніх технологій в практику роботи закладу.
8. Створення консультативного центру для батьків та їхніх дітей на базі закладу.
9. Підготовка та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.
10. Сьогодні до планування педагогами корекційної та навчально – виховної роботи, що базується на інтегрованому підході до організації життєдіяльності дітей з ураженням лінії розвитку, означених Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі».

Сьогодні до планування педагогами корекційної та навчально – виховної роботи, що базується на інтегрованому підході до організації життєдіяльності дітей з ураженням лінії розвитку, означених Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі».

Література:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. кер. та заг. ред. О.Л.Кононко. – 3-тє вид., випр. К.:Світлич, 2009. – 430с.
2. Виховання і навчання дітей дошкільного віку з вадами слуху (об'єднані тексти програм дошкільних закладів для глухих дітей і дошкільних закладів для слабочуючих дітей): Програма для спеціальних дошкільних закладів/ За ред. Л.І.Фомічової та Л.О.Малини. – К.: ІЗМН, 1997. – 365с.
3. Дидактичні та соціально – психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип.6,7/ За ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. – К.: Наук. світ, 2006 – 300с.
4. Дитина зі світу тиші: на допомогу батькам нечуючої дитини: науково – методичний посібник/ уклад.: ЗборовськаН.А. та ін.; чи ред.Кульбиди С.В. – Київ: Педагогічна думка, 2008. – 184с.
5. Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання: 36 наук. праць.: Вип.1. – К., 2010. – 254с.

Розвиток ігрової діяльності дітей з порушеннями зору знаходиться у тісному й безпосередньому зв'язку з їхнім психічним розвитком, із формуванням вміння маніпулювати з предметами та використовувати їх відповідно до призначення. Ігрова діяльність дітей вже в молодшому дошкільному віці дуже багатогранна; її виникнення й розвиток залежать від багатьох умов. Серед них – оволодіння моторикою власного тіла, розуміння функціональних дій з предметами й вміння практично їх виконувати. Тим само, як і нормальнозорі, діти з порушеннями зору для розгортання ігрової діяльності мають одержати досить широкі знання про життя оточуючих людей, мати чіткі уявлення про оточуючий світ. В той же час формуванням адекватних, повних уявлень у дітей з порушеннями зору потребують корекційного втручання з боку дорослого, яке успішно може реалізуватися у спеціальній організованій ігровій діяльності, через дидактичну гру. [10]

Дидактична гра – спеціально-організована педагогом чи дорослим навчальна гра, ряд підготовчих операцій до виконання ігрового завдання (вивчення кольорів, форм, властивостей матеріалів, рослин, тварин).

Дидактичні ігри застосовуються у навчанні та вихованні всіх вікових груп дітей. Особливістю їх є те, що вони створюються і розробляються дорослими для навчання і виховання дітей. Ці ігри поєднують елементи навчання з провідною для дітей ігровою діяльністю, наповнену позитивним емоційним змістом. Дидактична гра має сталу структуру, яка відрізняє її від інших видів ігрової діяльності дітей. [4, 6, 7]

Структура дидактичної гри – це основні елементи, які надають їй форми навчання і гри одночасно: дидактичні та ігрові завдання, ігровий залум, ігрові дії, правила, пізнавальний зміст, результати. Дидактичні завдання визначаються педагогом відповідно до навчальних, виховних чи корекційних завдань. Ігрові завдання – це ті завдання, які виконуються дітьми в ігровій діяльності. Постановка двох завдань – дидактичних та ігрових – відображає взаємозв'язок навчання і гри.

Дидактичні ігри широко застосовуються в реалізації освітніх завдань у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Так, дидактичні ігри допомагають формуванню уявлень про колір. У дитини в грі з кольоровою іграшкою, з малюнками в дидактичних іграх відбувається нагромадження, уточнення почуттєвого досвіду. Навчившись розрізняти й називати кольори в іграх, слабозорі діти починають помічати різноманітність кольорової гами оточуючого світу. [4, 6, 7]

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її сприймання і формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, величину, положення у просторі. З розвитком сенсорики у дитини з'являється можливість оволодіння естетичними цінностями в природі і суспільстві. Її сприйняття предметів і явищ навколишнього світу починається пізнання, тому сенсорні здібності є фундаментом розумового розвитку.

Цілеспрямований розвиток сенсорних здібностей повинен охоплювати такі етапи:

формування сенсорних еталонів стійких, закріплених у мовленні висловів про кольори, геометричні фігури і співвідношення за величиною між предметами;

навчання способів обстеження предметів, а також уміння розрізняти їх за формою, кольором та величиною і виконувати усе складніші окомірні дії;

розвиток аналітичного сприймання: вміння орієнтуватися в послідовних кольорах, розчленовувати форму предметів, виділяти окремі вимірні властивості.

На кожному з цих етапів у вихованні сенсорної сфери дітей з порушеннями зору доцільне і необхідне використання дидактичної гри. Це не казачи, у сенсорному вихованні дітей з порушеннями зору дидактичні ігри й іграшки є провідними засобами. [4, 6, 7, 8, 9]

Застосування різноманітних дидактичних ігор допомагає дітям навчитися виділяти кольори предметів, називати їх відтінки, порівнювати предмети за кольором, групувати їх за схожістю і відмінністю. Дидактичні ігри, що передують образотворчій діяльності, готують дітей до більш складної й точного відображення кольорів і відтінків у малюванні, аплікації.

У дидактичних іграх і вправах дітям з порушеннями зору необхідно мати можливість:

1) повторно сприймати предмети та об'єкти і їхні властивості, враховувати в їхньому впізнанні й розрізненні;

2) висловлювати чуттєві враження, уточнювати назви предметів та їхні характерні властивості (форму, розмір, колір та ін.), орієнтуватися не лише на зовнішній вигляд предмета, але й на його словесний опис;

3) робити первинні узагальнення, групувати предмети за загальним ознаками;

4) співвідносити, порівнювати властивості предметів з сенсорними ознаками (наприклад, форму предметів з геометричними формами, їх колір з відповідними кольорами спектру).

Використання дидактичних ігор у першу чергу важливе тому, що оволодіння сенсорного досвіду слабозорих дошкільників під час занять є хоча й повільним, але лише одним з багатьох завдань. В той час як у дидактичній грі це може бути основною і єдиною метою. [2, 5]

І кожні дидактичні ігри й вправи можуть виконувати ще одну важливу функцію – контроль за станом сенсорного розвитку дітей. У загальній практиці сенсорного виховання в дитячому садку для дітей з вадами зору дидактичні ігри, таким чином, вирішують навчальні завдання. Крім того, у дидактичній грі оптимізується використання дітьми отриманого сенсорного досвіду, уявлень і знань контролююча та коригуюча функції сенсорного виховання.

Навчання цих функцій, особливо навчальної, потребують послідовної й послідовності подачі дітям навчальних завдань, і багато в чому залежить від того, наскільки правильно й повно будуть використані властивості дидактичних ігор і вправ.

Дидактичний зміст ігрової діяльності полягає в тому, що дитина має можливість діяти самостійно, багаторазово повторювати різноманітні практичні операції, дієво відчувати результати своїх розумових і практичних зусиль. У цих умовах той матеріал, з яким працюють діти, властивості якого вони пізнають, стає основним дидактичним початком у здійсненні завдань сенсорного виховання.

Значну роль дидактичні ігри відіграють під час ознайомлення з навколишнім дошкільнят з порушеннями зору. Використання дидактичних ігор на заняттях та під час режимних моментів, на прогулянках, застереженнях у природі збуджує пізнавальну активність дітей, зацікавленість, стимулює природне засвоєння уявлень та понять, опанування відповідними навичками у дітей розвивається пам'ять, увага, винахідливість.

Так, у грі „Чарівна торбинка” діти логічно впізнають предмет, описують і називають його. Це активізує полісенсорне сприймання, збагачує словник дітей. В іграх „Де звучить?”, „З чого зроблено предмет?”, „Для чого це потрібно?”, „Візьми стільки ж”, „Хто в будиночку живе?” відбувається закріплення знань та уявлень, формування навичок полісенсорного сприймання, просторового орієнтування. Всі ці знання і навички є надзвичайно важливими для розвитку дитини з порушеннями зору. [2, 5, 11]

Враховуючи значний навчальний і корекційний потенціал дидактичних ігор, їх потрібно якомога ширше застосовувати не лише на навчальних заняттях, але й під час організації самостійної ігрової діяльності дітей.

У дошкільній педагогіці всі дидактичні ігри поділяються на три основних види: ігри з предметами (іграшками, природним матеріалом), настільно-друковані та словесні ігри. [2, 5, 6, 11]

В іграх із предметами використовуються іграшки й реальні предмети Граючись з ними, діти вчаться порівнювати, знаходити подібність, і відмінності предметів. Цінність цих ігор у тому, що з їхньою допомогою діти знайомляться із властивостями предметів їх знаками: кольорами, величиною, формою, матеріалом, функціональним призначенням. В іграх вирішуються завдання на порівняння, класифікацію, серійність. По мірі опанування дітьми новими знаннями про предметне середовище завдання в іграх ускладнюються: діти вправляються у визначенні предмета за якоюсь одною характеристикою, вчаться об'єднувати предмети у групи за цією ознакою, що дуже важливо для розвитку логічного мислення. [2, 5]

Дітям молодшої групи дають предмети, що різко відрізняються один від одного за властивостями, тому що маляттам ще важко знаходити відмінності між предметами. У середній групі в ігри використовуються такі предмети, у яких різниця стає менш помітна.

Настільно-друковані ігри широко використовуються в організації самостійної ігрової діяльності старших дошкільників. Є різноманітні види таких ігор: парні картинки, лото, доміно. Різноманітні й розвиваючі завдання, які в них реалізуються.

Вибір парних малюнків. Найпростіше завдання в такій грі – знаходження серед різних малюнків двох зовсім однакових: дві монетки, однакового кольору, або дві іграшки однакової форми чи розміру. [2, 5]

Словесні ігри побудовані на словах і діях граючих. У таких іграх вчителю діти вчаться використовувати наявні уявлення про предмети та явища навколишнього світу, поглиблюючи знання про них. Оскільки в цих іграх потрібно використати раніше набуті знання в нових зв'язках та об'єднаннях. Діти самостійно вирішують різноманітні розумові завдання, використовують предмети, знаходять ознаки подібності й відмінності, грутують свої мислі за різним властивостям, ознакам, знаходять невідповідності.

З допомогою словесних ігор у дітей виховується розумова діяльність. У цих іграх процес мислення протікає активніше, труднощі розумової діяльності виникає переборює легко, не помічаючи, що її навчають. У словесних іграх розвивається увага, кмітливість, швидкість мислення, витримка, почуття сорому.

Використання дидактичних ігор для навчання і виховання дітей з порушеннями зору вимагає дотримання режиму охорони зору й передбачає такі моменти:

розміщення ігрового та дидактичного матеріалу на рівні очей дітей, на рівні ладі, індивідуально рекомендованій для кожного з них;

постійне чергування видів діяльності з опорою на зорові, слухові, тактильні та кінестетичні відчуття;

наявність наочного роздаткового матеріалу в достатній кількості (на одну дитину);

організація ігрових куточків відпочинку в групах та вдома з врахуванням офтальмологічних рекомендацій (наприклад, стіл з настільними іграми: мозаїка, лото, книжки-розмальовки тощо – при розбіжній косоокості; стіл з іграми типу кільцекидів, баскетболу, мольбертами для розглядання картинок та малювання тощо – при збіжній косоокості). [2, 5, 6, 11]

Організація дидактичних ігор педагогом здійснюється в трьох основних напрямках: підготовка до проведення дидактичної гри, її проведення й оцінка.

Підготовка до проведення дидактичної гри передбачає:

вибір гри у відповідності до навчальних та корекційних завдань; визначення й узагальнення знань, розвиток сенсорних здібностей, активізація психічних процесів (пам'ять, увага, мислення, мовлення) і ін.;

встановлення відповідних підібраної гри програмним вимогам навчання слабозорих дітей певної вікової групи;

визначення найбільш зручного часу для проведення дидактичної гри (це час заняття, режимних моментів, вільний час в другій половині дня);

вибір місця для гри, де кожна дитина зможе спокійно гратися, не перешкоджаючи іншим. Таке місце, як правило, відводять у груповій кімнаті або до груповому майданчику на вулиці;

- визначення кількості гравців (вся група, невеликі підгрупи, індивідуально);
- підготовка необхідного дидактичного матеріалу для обраної гри (іграшки, різні предмети, малюнки, природний матеріал);
- підготовка до гри самого вихователя: він повинен вивчити й осмислити весь хід гри, своє місце в грі, прийоми керівництва грою;
- підготовка до гри дітей: актуалізація опорних уявлень, знань про предмети і явища навколишнього задіяних у грі.

Власне проведення дидактичних ігор включає:

- ознайомлення дітей зі змістом гри, з дидактичним матеріалом, що буде використаний (показ предметів, малюнків, коротка бесіда, під час якої уточнюються уявлення дітей про них);
- пояснення ходу й правил гри. При цьому вихователь звертає увагу на поведінку дітей відповідно до правил гри, на чітке виконання правил (що вони дозволяють, пропонують чи навпаки забороняють);
- показ ігрових дій, під час якого вихователь вчить дітей правильно виконувати дію;

- визначення ролі вихователя в грі, участь у якості гравцю, "уболівальника" або "арбітра". Ступінь безпосереднього включення вихователя в гру визначається віком дітей, рівнем їхньої підготовки, складністю дидактичного завдання, ігрових правил. Та в кожному випадку педагог скеровує дії гравців дітей (порадою, питанням, нагадуванням), більше чи менше помітно для них;

Підведення підсумків гри - відповідальний момент у її організації і керівництві, оскільки за результатами, яких діти досягають в грі, можна робити висновки про її ефективність, про те, чи буде вона цікава для самостійної ігрової діяльності. Наприкінці гри педагог запитує у дітей, чи вона їм сподобалась. [2, 5, 6, 11]

Аналіз проведеної гри спрямований на з'ясування які прийоми виявилися ефективними для досягненні поставлених завдань, що не спрацювало й чому. Це допоможе вдосконалити як підготовку, так і сам процес проведення гри, уникнути помилок. Крім того, аналіз дозволить виявити індивідуальні особливості в поведінці і характері дітей з порушеннями зору, врахування яких допоможе правильно організувати індивідуальну роботу з ними. Самокритичний аналіз використання гри відповідно до поставленої мети допомагає варіювати гру, збагачувати її новими матеріалами у наступній роботі.

Розглянемо детальніше деякі прийоми й методи керівництва дидактичними іграми.

Гра стає методом навчання й приймає форму дидактичної, якщо в її чітко визначені дидактичні завдання, ігрові правила і дії. У такій грі вихователь знайомить дітей із правилами, ігровими діями, вчить, як їх треба виконувати. Діти оперують наявними знаннями, які в ході гри засвоюються, систематизуються, узагальнюються. [2, 3, 5, 6]

За допомогою дидактичної гри дитина може здобувати й нові знання: спонукає вихователем, зі свої однолітками, у процесі спостереження за групами, їхніми висловлюваннями, діями, вступаючи в ролі вболівальника, дитина одержує багато нової для себе інформації. І це дуже важливо для її розвитку. Слабозорі діти, часто малоактивні, невпевнені в собі, менш підготовлені. Їх включення в ігрову діяльність потребує основного підходу й більше зусиль та уваги педагога. [2, 6, 8]

Перш ніж почати гру, необхідно викликати у дітей зацікавленість нею, бажання гратися. Це досягається різними прийомами: використанням малюнків, лічлочок, сюрризів, інтригуючого запитання, нагадування про гру, який діти охоче грали раніше. Вихователь повинен так скерувати гру, щоб помітно для себе не переходити на іншу форму навчання - на заняття. Сперет успішної організації гри полягає в тому, що вихователь, навчаючи дітей, зберігає разом з тим гру як діяльність, що радує дітей, зближує їх, робить їхню дружбу. Діти поступово починають розуміти, що їхня участь в грі може бути іншою, ніж на занятті. Тут вони можуть бурхливо залучити на різні дії гравців: шкескати в долоні, підбадьорювати, перешережувати, жартувати. Вихователь сприяє тому, щоб ігровий настрій зберігався у дітей на протязі всієї гри, щоб вони були захоплені ігровим навчанням. [2, 3, 5]

Велике значення має темп гри, заданий вихователем. Розвиток темпу гри має певну динаміку. На самому початку діти "розігруються", засвоюють зміст ігрових дій, правила гри і її хід. У цей період темп гри, природно, більш сповільнюється. Під кінець емоційний настрій трохи знижується й темп гри знову сповільнюється. Педагог має враховувати ці особливості розвитку гри, не впускати зайвої повільності й передчасного прискорення. Пояснення правил, розповідь вихователя про зміст гри максимально короткі й чіткі, але зрозумілі дітям.

У деяких іграх за неправильне вирішення завдання гравчий повинні втратити "фанг" (будь-яку річ). Розігрування фангів - цікава гра, у якій діти беруть участь найрізноманітніші завдання: імітувати звуки тварин, вирішувати загадки, виконувати смішні дії, що вимагають вигадки. Гра в розігрування фангів викликає загальні веселощі, створює у дітей бадьорий настрій. [2, 5, 11]

Таким чином, використання дидактичних ігор у роботі з дітьми із порушеннями зору має ряд особливостей їх організації та проведення. Та в той же час саме дидактичні ігри мають значний розвивальний та корекційний потенціал. Дидактичним іграм відводиться важлива роль як засобу розвитку зорового сприймання, формування полісенсорних взаємозв'язків, розумового, морального виховання слабозорих дітей.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1.
2. Бондаренко А.К. „Дидактичні ігри в дитячому саду”: Книга для вихователя дитячого саду. – 2 видання, дороблене – М.; Освіта, 1991 р.
3. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами : навч. посіб. / Т. М. Дегтяренко, Л. С. Вавіна. – Суми : ВТД „Університетська книга”, 2008.
4. Загальноосвітня програма виховання і навчання дітей від 3-х до 7-ми років „Дитина” // „Богдана”. – К., 2003.
5. Игра дошкольника / Под ред. С. Л. Новоселовой. — М., 1989.

Рецензент:
Литовченко С.В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

РОЗВИВАЛЬНИЙ ПРОЕКТ «РОЗУМ ДИТИНИ НА КІНЧИКАХ ЇЇ ПАЛЬЦІВ»

Галина Кострікіна
м. Житомир

В поданій статті автор показує та аналізує роботу розвивального проекту «Розум дитини на кінчиках її пальців», який ставить за мету розвиток дрібної моторики найменших вихованців школи шляхом широкого запровадження в роботу з малятами спеціальних вправ, масажу, а також залучення дітей до активної художньої творчості у різних техніках.

Ключові слова: діти з порушеннями слуху, гра, дрібна моторика.

РАЗВИВАЮЩИЙ ПРОЕКТ «УМ РЕБЕНКА НА КОНЧИКАХ ЕГО ПАЛЬЦЕВ»

В представленной статье автор показывает и анализирует работу развивающего проекта «Ум ребенка на кончиках ее пальцев», который ставит целью развитие мелкой моторики маленьких воспитанников школы путем широкого внедрения в работу с малышами специальных упражнений, массажа, а также привлечение детей к активной художественной творческой деятельности в разных техниках.

Ключевые слова: дети с нарушениями слуха, игра, мелкая моторика.

DEVELOPING PROJECT

"MIND OF THE CHILD AT THE TIP OF HER FINGERS"

Indicated in the article the author demonstrates and analyzes the work of developing the project "Mind of the Child on the tips of her fingers," which aims to develop fine motor smallest school students through a broad introduction to the work of kids with special exercises, massage, and active involvement of children in different techniques.

Keywords: children with hearing impairment, the game, fine motor skills.

Кожен, хто має відношення до навчання і виховання нечуючих дітей, відзначає значення їх відставання у розвитку в порівнянні з слухачами однолітками. Спостереження свідчать, що діти з порушеннями слуху відстають у зоровому сприйманні (швидкість сприймання і розпізнавання предметів), в них набагато пізніше, порівняно з чуючими, формується наслідування, вибір за зразком. У таких дітей відсутнє повільніше і значно примітивніше домовленнєве спілкування. Відсутність